

ΤΑΞΗ Γ1

## ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

## ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

## ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[36] Ἴσχυομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων  
 πρῶτον· δίκαιον γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ  
 ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς  
 μνήμης δίδοσθαι.  
 τὴν γὰρ χώραν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες  
 διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων μέχρι τοῦδε  
 ἐλευθέραν δι' ἀρετὴν παρέδωσαν. καὶ  
 ἐκεῖνοί τε ἄξιοι ἐπαίνου καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ  
 πατέρες ἡμῶν·  
 κτησάμενοι γὰρ πρὸς οἷς ἐδέξαντο ὅσην  
 ἔχομεν ἀρχὴν οὐκ ἀπόνως ἡμῖν τοῖς νῦν  
 προσκατέλιπον. τὰ δὲ πλείω αὐτῆς αὐτοὶ  
 ἡμεῖς οἶδε οἱ νῦν ἔτι ὄντες μάλιστα ἐν τῇ  
 καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ ἐπηξήσαμεν καὶ τὴν  
 πόλιν τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν καὶ ἐς  
 πόλεμον καὶ ἐς εἰρήνην ἀνταρκεστάτην.  
 ὧν ἐγὼ τὰ μὲν κατὰ πολέμους ἔργα, οἷς  
 ἕκαστα ἐκτήθη, ἢ εἴ τι αὐτοὶ ἢ οἱ πατέρες  
 ἡμῶν βάρβαρον ἢ Ἑλληνα πολέμιον  
 ἐπιόντα προθύμως ἠμυνάμεθα,  
 μακρηγορεῖν ἐν εἰδόσιν οὐ βουλόμενος  
 ἐάσω·  
 ἀπὸ δὲ οἷας τε ἐπιτηδεύσεως ἤλθομεν ἐπ'  
 αὐτὰ καὶ μεθ' οἷας πολιτείας καὶ τρόπων  
 ἐξ οἷων μεγάλα ἐγένετο, ταῦτα δηλώσας  
 πρῶτον εἶμι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε ἔπαινον,  
 νομίζων ἐπὶ τε τῷ παρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ  
 λεχθῆναι αὐτὰ καὶ τὸν πάντα ὄμιλον καὶ  
 ἀστῶν καὶ ξένων ζῦμφορον εἶναι  
 ἐπακουῶσαι αὐτῶν.

36. Καὶ θ' ἀρχίσω πρῶτα - πρῶτα ἀπὸ τους  
 προγόνους μας. γιατί εἶναι δίκαιο καὶ ταιριάζει  
 συγχρόνως σὲ περίπτωση, ὅπως ἡ σημερινή, νὰ  
 ἀπονέμεται σ' αὐτούς αὐτὴ ἡ τιμὴ νὰ μνημονεύονται  
 πρῶτοι. Γιατί κατοικώντας πάντοτε οἱ ἴδιοι τὴν χώρα,  
 καθὼς ἡ μὴ γενιὰ διαδεχόταν τὴν ἄλλη, με τὴν  
 ἀντρεία τους τὴν παρέδωσαν ὡς τὶς μέρες μας  
 ἐλεύθερη. Καὶ ἐκεῖνοι λοιπὸν εἶναι ἄξιοι ἐπαίνου καὶ  
 ἀκόμη περισσότερο οἱ πατεράδες μας. Γιατί, ἀφοῦ  
 ἀπέκτησαν, κοντὰ σὲ κείνα που κληρονόμησαν, τὴν  
 ἐξουσία που ἔχουμε με πολὺ μόχθο, τὴν  
 κληροδότησαν σὲ μας τους τωρινούς. Τὴν περαιτέρω  
 δὲ ἀνάπτυξη τῆς ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, παρόντες τώρα ἐδῶ,  
 που βρισκόμαστε ἀκόμα περίπου στὴν ὠριμὴ ἡλικία,  
 τὴν πετύχαμε καὶ ετοιμάσαμε τὴν πόλη, ὥστε νὰ  
 εἶναι ἀντάρκης καὶ γιὰ τὸν πόλεμο καὶ γιὰ τὴν  
 εἰρήνη. Ἀπ' αὐτὰ ἐγὼ, τὰ πολεμικὰ ἔργα με τὰ  
 ὁποῖα πραγματοποιήθηκε ἡ κάθε μὴ κατάκτηση  
 χωριστὰ, ἢ ἀν κάποτε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἢ οἱ πατεράδες  
 μας ἀποκρούσαμε με ἀποφασιστικὴ Ἑλληνα ἢ  
 ξένο ἐπιδρομέα, ἐπειδὴ δὲν θέλω νὰ μακρηγορήσω σ'  
 αὐτούς που τὰ γνωρίζουν καλά, θὰ τὰ παραλείψω.  
 Με ποιες ἀρχές συμπεριφορᾶς, ὁμως, φτάσαμε σ'  
 αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀκμῆς, με ποιο πολίτευμα καὶ με  
 ποίους τρόπους ζωῆς ἐγένε αὐτὴ μεγάλη, ἀφοῦ τὰ  
 φανερώσω αὐτὰ πρῶτα, θὰ συνεχίσω με τὸν ἔπαινο  
 αὐτῶν ἐδῶ, γιατί νομίζω ὅτι στὴν περίπτωση μας  
 πολὺ ταιριαστὰ μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν αὐτὰ καὶ ὅτι  
 εἶναι ωφέλιμο νὰ τὰ ἀκούσουν ὅλοι οἱ  
 συγκεντρωμένοι καὶ οἱ πολῖτες καὶ οἱ ξένοι.....

[37] Ἰσχυόμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλοῦση

37. Γιατί τὸ πολίτευμα που ἔχουμε δὲν ἀντιγράφει

τούς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ  
μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι  
ἑτέρους. καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς  
ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν  
δημοκρατία κέκληται·  
μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ  
ἴδια διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν  
ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἔν τῳ εὐδοκιμεῖ, οὐκ  
ἀπὸ μέρους τὸ πλέον ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ'  
ἀρετῆς προτιμᾶται, οὐδ' αὖ κατὰ πενίαν,  
ἔχων γέ τι ἀγαθὸν δοῦσαι τὴν πόλιν,  
ἀξιώματος ἀφανεία κεκώλυται.

ἐλευθέρως δὲ τὰ τε πρὸς τὸ κοινὸν  
πολιτεύομεν καὶ ἐς τὴν πρὸς ἀλλήλους  
τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων  
ὑποψίαν, οὐ δι' ὀργῆς τὸν πέλας, εἰ καθ'  
ἡδονὴν τι δοῦναι, ἔχοντες, οὐδὲ ἀζημίους  
μὲν, λυπηρὰς δὲ τῇ ὄψει ἀχθηδόνας  
προστιθέμενοι.

ἀνεπαχθῶς δὲ τὰ ἴδια προσομιλοῦντες τὰ  
δημόσια διὰ δέος μάλιστα οὐ  
παρανομοῦμεν, τῶν τε αἰεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντων  
ἀκροάσει καὶ τῶν νόμων, καὶ μάλιστα  
αὐτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελίᾳ τῶν  
ἀδικουμένων κεῖνται καὶ ὅσοι ἄγραφοι  
ὄντες αἰσχύνῃ ὁμολογουμένην  
φέρουσιν.

τούς νόμους τῶν ἄλλων καὶ περισσότερο εἴμαστε  
οἱ ἴδιοι ὑπόδειγμα σε μερικούς, παρὰ μιμητὲς  
ἄλλων. Καὶ, ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, καλεῖται δημοκρατία,  
ἐπειδὴ ἡ ἐξουσία δὲν βρίσκεται στα χέρια τῶν  
ολιγαρχικῶν, ἀλλὰ τοῦ δήμου. Ὅλοι ἔχουν τὰ ἴδια  
δικαιώματα ἀπέναντι στους νόμους γιὰ τις ιδιωτικές  
τους διαφορὲς καὶ, ὡς πρὸς τὸ κύρος, ἀνάλογα με  
τὴν εὐδοκίμηση που παρουσιάζει ὁ καθένας σε  
κάποιο τομέα, δὲν εξαρτᾶται ἡ προτίμηση τοῦ στα  
δημόσια αξιώματα ἀπὸ τῆ σειρά, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν  
ικανότητα, οὐτε ἀντίθετα, ἀν εἶναι φτωχός, εφόσον  
μπορεῖ νὰ κάνει κάτι καλὸ γιὰ τὴν πόλη, ἐμποδίζεται  
ἐξαιτίας τῆς ἀσημότητος τῆς κοινωνικῆς τοῦ θέσης.  
Τις σχέσεις μας με τὴν πολιτεία τις διέπει ἡ  
ἐλευθερία καὶ εἴμαστε ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ  
καχυποψία μεταξύ μας στις καθημερινές μας  
ἀπασχολήσεις. δὲν ἀγανακτοῦμε με τὸ γείτονα μας,  
ἀν κάνει κάτι ὅπως τοῦ ἀρέσει, οὐτε παίρνουμε τὸ  
ὑφὸς τοῦ πειραγμένου, που φυσικά δὲν ἐπιφέρει  
ποινὴ, εἶναι ὁμῶς δυσάρεστο. Καὶ, ἐνῶ στις ιδιωτικές  
μας σχέσεις δὲν ἐνοχλοῦμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, στη  
δημόσια ζωὴ δὲν παραβαίνουμε τοὺς νόμους  
προπάντων ἀπὸ ἐσωτερικὸ σεβασμὸ, ὑπακούοντας  
κάθε φορὰ σ' αὐτοὺς που διοικοῦν τὴν πόλη καὶ  
στοὺς νόμους καὶ κυρίως σε ὅσους ἀπ' αὐτοὺς  
ισχύουν γιὰ τὴν προστασία αὐτῶν που ἀδικοῦνται  
καὶ σε κείνους που, ἀν καὶ εἶναι ἄγραφοι, ἐπιφέρουν  
ἀναμφισβήτητη ντροπή.

38. Καὶ πέρα ἀπ' αὐτὰ ἐξασφαλίσαμε γιὰ τὸ πνεῦμα μας  
πολλοὺς τρόπους ξεκούρασης ἀπὸ τοὺς κόπους, ἔχοντες  
τὴ συνήθεια νὰ τελοῦμε γιορτὲς, με ἀγώνες καὶ θυσιές,  
που καλύπτουν ὁλόκληρο τὸ χρόνο καὶ ἔχουμε  
συγυρισμένα νοικοκυριά που ἡ καθημερινή τους  
ευχαρίστηση διώχνει τὴ λύπη μακριά. Ἐξαιτίας τῆς  
σπουδαιότητος τῆς πόλης εἰσάγονται ὅλα τὰ προϊόντα

από κάθε σημείο της γης, και επακολουθεί σαν συνέπεια να μην απολαμβάνουμε πιο εύκολα τα προϊόντα που παράγονται εδώ, απ' ό,τι και τα αγαθά των άλλων ανθρώπων.

[39] 'Διαφέρομεν δὲ καὶ ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις τῶν ἐναντίων τοῖσδε. τὴν τε γὰρ πόλιν κοινήν παρέχομεν, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξενηλασίαις ἀπειρογόμεν τινὰ ἢ μαθήματος ἢ θεάματος, ὃ μὴ κρυφθὲν ἂν τις τῶν πολεμίων ἰδῶν ὠφελῆθῃ, πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεόν καὶ ἀπάταις ἢ τῶ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ· καὶ ἐν ταῖς παιδείαις οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθύς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται, ἡμεῖς δὲ ἀνειμένως διαιτώμενοι οὐδὲν ἦσσαν ἐπὶ τοὺς ἰσοπαλεῖς κινδύνους χωροῦμεν. τεκμήριον δέ· οὔτε γὰρ Λακεδαιμόνιοι καθ' ἑαυτοὺς, μεθ' ἀπάντων δὲ ἐς τὴν γῆν ἡμῶν στρατεύουσι, τὴν τε τῶν πέλας αὐτοὶ ἐπελθόντες οὐ χαλεπῶς ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ τοὺς περὶ τῶν οἰκείων ἀμυνομένους μαχόμενοι τὰ πλείω κρατοῦμεν. ἀθρόα τε τῇ δυνάμει ἡμῶν οὐδεὶς πῶ πολέμιος ἐνέτυχε διὰ τὴν τοῦ ναυτικοῦ τε ἅμα ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐν τῇ γῆ ἐπὶ πολλὰ ἡμῶν αὐτῶν ἐπίπεμψιν· ἦν δέ που μορῖω τινὶ προσμείξωσι, κρατήσαντές τέ τινες ἡμῶν πάντας ἀυχοῦσιν ἀπεῶσθαι καὶ νικηθέντες ὑφ' ἀπάντων ἡσῆσθαι.

39. Εἴμαστε διαφορετικοὶ ἀπὸ τους ἀντιπάλους μας καὶ στὴν πολεμικὴ ἐκπαίδευση στὰ ἐξῆς: Καὶ τὴν πόλη μας τὴν ἔχουμε ἀνοιχτὴ σε ὅλους καὶ σε καμιά περίπτωση κανένα δὲν ἐμποδίζουμε, με ἀπελάσεις ξένων, ἀπὸ τοῦ νὰ δεῖ ἢ νὰ μάθει κάτι που, ἀν δὲν το κρύβαμε καὶ το ἐβλεπε κάποιος ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς, θὰ μποροῦσε νὰ ὠφελῆθῃ, ἐπειδὴ ἔχουμε πεποιθήση ὅχι περισσότερο στὶς προετοιμασίες καὶ στὰ τεχνάσματα, ὅσο στὴν εὐψυχία μας τὴν ὥρα τῆς μάχης. καὶ στὸ ἐκπαιδευτικὸ τους σύστημα, ἐκεῖνοι με ἐξαντλητικὴ ἀσκήση ἀπὸ τὴν παιδικὴ τους ηλικία ἐπιδιώκουν νὰ γίνουν ἀνδρεῖοι. ἀντίθετα εμεῖς, ἀν καὶ ζοῦμε ἀνετα, προχωροῦμε με ὅχι κατώτερο φρόνημα σε κινδύνους το ἴδιο μεγάλους. Καὶ νὰ ἡ ἀπόδειξη: Ὁ ἰ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐκστρατεύουν στὴ χώρα μας μόνο με τὴ δική τους δύναμη, ἀλλὰ με ὅλους τοὺς συμμάχους τους, ἐνῶ εμεῖς κάθε φορὰ που εἰσβάλλουμε στὴ χώρα τῶν ἄλλων μόνοι μας, νικούμε χωρὶς δυσκολία στὴ μάχη τις πιο πολλές φορές, στὴν ξένη χώρα, ἐκεῖνους που ἀμύνονται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς χώρας τους. Συγκεντρωμένη ολόκληρη τὴ δύναμη μας κανένας ἐχθρὸς ὡς τώρα δὲν ἀντιμετώπισε, γιὰτί εμεῖς φροντίζουμε ταυτόχρονα καὶ γιὰ το ναυτικὸ καὶ ἐπειδὴ σε πολλὰ μέρη τῆς στεριάς στέλνουμε στρατὸ ἀπὸ μας τοὺς ἰδίους. καὶ ἀν συγκρουστούν κάπου με ἕνα μέρος ἀπὸ μας καὶ ἀν νικήσουν μερικούς ἀπὸ μας, καυχιοῦνται ὅτι μας ἔχουν τρέψει ὅλους σε φυγὴ, ἀν ὅμως νικηθοῦν, διατείνονται ὅτι νικήθηκαν ἀπ' ὅλους μας. Καὶ ὅμως, ἀν ριχνόμαστε πρόθυμοι στὸν κίνδυνο

καίτοι εἰ ῥαθυμῖα μᾶλλον ἢ πόνων μελέτη περισσότερο με ἀνεση, παρὰ με ἐπίπονη ἀσκήση καὶ

καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεόν ἢ τρόπων  
ἀνδρείας ἐθέλομεν κινδυνεύειν,  
περιγίγνεται ἡμῖν τοῖς τε μέλλουσιν  
ἀλγεινοῖς μὴ προκάμνειν, καὶ ἐς αὐτὰ  
ἐλθοῦσι μὴ ἀτολμοτέρους τῶν αἰεὶ  
μοχθούντων φαίνεσθαι,

καὶ ἔν τε τούτοις τὴν πόλιν ἀξίαν εἶναι  
θαυμάζεσθαι καὶ ἔτι ἐν ἄλλοις.

[40] 'Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ'  
εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ  
μαλακίας· πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον  
καιρῶ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα, καὶ  
τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινὶ  
αἰσχρόν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ  
αἴσχιον. ἔνι τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων  
ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια, καὶ  
ἑτέροις πρὸς ἔργα τετραμμένοις τὰ  
πολιτικά μὴ ἐνδεῶς γινῶναι·

μόνοι γὰρ τόν τε μηδὲν τῶνδε  
μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ'  
ἀχρεῖον νομίζομεν, καὶ οἱ αὐτοὶ ἦτοι  
κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ  
πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς  
ἔργοις βλάβην ἠγούμενοι, ἀλλὰ μὴ  
προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ  
πρότερον ἢ ἐπὶ ἃ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν.

διαφερόντως γὰρ δὴ καὶ τότε ἔχομεν  
ὥστε τολμᾶν τε οἱ αὐτοὶ μάλιστα καὶ  
περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκλογίζεσθαι·  
ὁ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος,  
λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει. κράτιστοι δ'  
ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ  
τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα

με ἀνδρεία που δεν πηγάζει τόσο ἀπὸ τὴν ἐπιβολή  
του νόμου ὅσο ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς μας , μας  
μένει κέρδος το ὅτι δεν κουραζόμαστε  
προκαταβολικά για τις δύσκολες στιγμές που εἶναι  
να 'ρθουν και, ὅταν φτάσουμε σ' αυτές, ὅτι δεν  
δείχνουμε λιγότερο θάρρος ἀπὸ κείνους που  
πασχίζουν ἀδιάκοπα σε ὅλη τους τὴ ζωῆ.

Και γι αυτά και για πολλά ἄλλα ἀκόμα ἰσχυρίζομαι  
ὅτι ἡ πόλη μας ἀξίζει να θαυμάζεται.

40. Γιατί αγαπούμε το ωραίο στην απλότητα του και  
καταγινόμαστε με τα γράμματα χωρίς να γινόμαστε  
μαλθακοί. Και χρησιμοποιούμε τα πλούτη μας πιο  
πολύ για να ἔχουμε τὴ δυνατότητα για κάποιο ἔργο,  
παρὰ για κομπορημοσύνη και θεωρούμε ὅτι δεν εἶναι  
ντροπή να ὁμολογεῖ κανεὶς τὴ φτώχεια του, ἀλλὰ  
μεγαλύτερη θεωρούμε πως εἶναι ντροπή το να μην  
προσπαθεῖ να ξεφύγει (ἀπ' αὐτὴ) δουλεύοντας. Και  
συμβαίνει οἱ ἴδιοι να φροντίζουμε μαζί και για τα  
ιδιωτικά μας ζητήματα και για τα ζητήματα τῆς πόλης  
και, ἐνῶ ο καθένας μας καταγίνεται με διαφορετικὴ  
ἀπασχόληση, να γνωρίζουμε σε ικανοποιητικὸ βαθμὸ  
τα πολιτικά πράγματα. Γιατί μόνοι εμεῖς ἐκείνον που  
δεν παίρνει μέρος σ' αὐτὰ δεν τον θεωρούμε φιλήσυχο,  
ἀλλὰ ἀχρηστο και οἱ ἴδιοι εμεῖς εἴτε διατυπώνουμε  
ορθές σκέψεις ἢ μελετοῦμε σωστά τις υποθέσεις τῆς  
πόλης, γιατί νομίζουμε ὅτι οἱ συζητήσεις δεν βλάπτουν  
τα ἔργα, ἀλλὰ περισσότερο (βλάπτει) το να μην  
διαφωτιστοῦμε ἐκ των προτέρων με τὴ συζήτηση, πρὶν  
προβούμε σε ἐνέργειες για ὅσα πρέπει.

Μας διακρίνει κάτι ξεχωριστό και στο σημεῖο αὐτό,  
ὥστε να τολμούμε να υπολογίζουμε με ἀκρίβεια τις  
συνέπειες για ὅσα σκοπεύουμε να ἐπιχειρήσουμε. Ἐνῶ  
ἀντίθετα στους ἄλλους ἡ ἔλλειψη γνώσης φέρνει  
αλόγιστο θάρρος και ἡ ἐπίγνωση δισταγμὸ. Δίκαια  
μποροῦν να θεωρηθῶν πολύ δυνατοὶ στην ψυχὴ ὅσοι,  
παρόλο που γνωρίζουν πολύ καλά και τους κινδύνους  
του πολέμου και τις ἀπολαύσεις τῆς εἰρήνης, ἐντούτοις

γιγνώσκοντες καὶ διὰ ταῦτα μὴ  
ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων.  
καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς  
πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ  
δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους.  
βεβαιότερος δὲ ὁ δράσας τὴν χάριν  
ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας ᾧ  
δέδωκε σῶζειν· ὁ δὲ ἀντοφείλων  
ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ'  
ἐς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων.  
καὶ μόνοι οὐ τοῦ συμφέροντος  
μᾶλλον λογισμῶ ἢ τῆς ἐλευθερίας τῶ  
πιστῶ ἀδεῶς τινὰ ὠφελουῖμεν.

[41] Ἐυελών τε λέγω τὴν τε πᾶσαν πόλιν  
τῆς Ἑλλάδος παιδευσιν εἶναι καὶ καθ'  
ἕκαστον δοκεῖν ἄν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα  
παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλείστ' ἄν εἶδη καὶ μετὰ  
χαρίτων μάλιστ' ἄν εὐτραπέλως τὸ σῶμα  
αὐταρκες παρέχεσθαι. καὶ ὡς οὐ λόγων ἐν  
τῶ παρόντι κόμπος τάδε μᾶλλον ἢ ἔργων  
ἐστὶν ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ δύναμις τῆς πόλεως,  
ἦν ἀπὸ τῶνδε τῶν τρόπων ἐκτησάμεθα,  
σημαίνει. μόνη γὰρ τῶν νῦν ἀκοῆς  
κρείστων ἐς πείραν ἔρχεται, καὶ μόνη οὔτε  
τῶ πολεμῶ ἐπελθόντι ἀγανάκτησιν ἔχει  
ὑφ' οἴων κακοπαθεῖ οὔτε τῶ ὑπηκῶ  
κατάμεμψιν ὡς οὐχ ὑπ' ἀξίων ἄρχεται. μετὰ  
μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐ δὴ τοι  
ἀμάρτυρόν γε τὴν δύναμιν παρασχόμενοι  
τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα  
θαυμασθησόμεθα, καὶ οὐδὲν προσδεόμενοι  
οὔτε Ὀμήρου ἐπαινέτου οὔτε ὅστις ἔπεισι  
μὲν τὸ αὐτίκα τέρψει, τῶν δ' ἔργων τὴν  
ὑπόνοιαν ἢ ἀλήθεια βλάβει, ἀλλὰ πᾶσαν  
μὲν θάλασσαν καὶ γῆν ἐσβατὸν τῇ ἡμετέρᾳ  
τόλμῃ καταναγκάσαντες γενέσθαι,

δεν προσπαθοῦν ν' ἀποφύγουν τοὺς κινδύνους.

Καὶ ὅσον ἀφορὰ τὴν ευεργετικὴν διάθεσιν, εἴμαστε  
ἀντίθετοι μετὰ τὸν πολὺ κόσμον. Γιατί ἀποκτούμε φίλους  
ὄχι ευεργετούμενοι, ἀλλὰ ευεργετώντας. Γιατί ὁ  
ευεργέτης εἶναι πιο σταθερὸς φίλος, ἐφόσον ἐπιδιώκει  
να παραμένει ἡ ευγνωμοσύνη τοῦ ευεργετημένου, μετὰ  
συμπάθεια που δείχνει σ' αὐτόν. Ὁ ευεργετημένος  
ἀντίθετα, εἶναι πιο ἀπρόθυμος, γιατί ξέρει ὅτι θα  
ἀνταποδώσει τὴν ευγνωμοσύνην σαν ἐξόφλησιν χρέους  
καὶ ὄχι για να του χρωστούν ευγνωμοσύνη. Καὶ μόνοι  
εμεῖς κάνουμε τὸ καλὸ σε κάποιον, χωρὶς να μας  
νοιιάζει, ὄχι τόσο ἀπὸ υπολογισμό τοῦ συμφέροντός  
μας, ὅσο ἀπὸ φιλελεύθερο φρόνημα.

41. Συνοψίζοντας λέω ὅτι ἡ πόλις μας σε ὅλες τις  
ἐκδηλώσεις της εἶναι σχολεῖο τῆς Ἑλλάδος καὶ ατομικὰ  
ὁ καθένας ἀπὸ μας μου φαίνεται ὅτι θα μπορούσε να  
παρουσιάσει τὸν εαυτό του αὐτοδύναμο σε πάρα  
πολλές δραστηριότητες με χάρι καὶ ἐπιδεξιότητα. Καὶ  
ὅτι αὐτὰ δεν εἶναι καυχησιές για τὴν περίστασιν ,ἀλλὰ ἡ  
πραγματικὴ ἀλήθεια, τὸ φανερῶνει ἡ  
ἴδια ἡ δύναμις τῆς πόλης ,που τὴν ἀποκτήσαμε μ'  
αὐτοὺς τοὺς τρόπους ζωῆς. Γιατί εἶναι ἡ μόνη ἀπὸ τις  
τωρινές (πόλεις) που βγαίνει ἀπὸ τὴν δοκιμασία  
ἀνώτερη ἀπ' τὴν φήμη της καὶ ἡ μόνη που δεν δίνει οὔτε  
στον ἐχθρὸ, που τις ἐπιτίθεται, τὸ δικαίωμα να  
ἀγανακτήσει ἀπὸ τὴν ἐχθρὸς νικεῖται, οὔτε στους  
συμμάχους , ὅτι τοὺς ἐξουσιάζουν ἀνάξιοι ,να  
παραπονεθοῦν.

Ἀφοῦ παρουσιάσαμε τὴν δύναμιν μας με ἀπτες  
ἀποδείξεις καὶ βέβαια ὄχι χωρὶς μάρτυρες , θα  
προκαλούμε τὸ θαυμασμό στους σύγχρονους καὶ τοὺς  
μεταγενέστερους , χωρὶς να ἔχουμε ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ  
Ὀμηρο για να μας ἐπαινέσει , οὔτε ἀπὸ ἄλλον που με  
τα λόγια του θα δώσει μια πρόσκαιρη χαρὰ , ὁμως τὴν  
ιδέα που θα σχηματιστεῖ για τα ἔργα μας (αργότερα)  
θα τὴν ζημιώσει ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια (καὶ θα  
προκαλούμε θαυμασμό) γιατί ἀναγκάσαμε καθὲ  
θάλασσα καὶ στεριά να γίνῃ πέρασμα στὴν τόλμη μας

πανταχοῦ δὲ μνημεῖα κακῶν τε καγαθῶν  
αἰδία ξυγκατοικίσαντες. περὶ τοιαύτης οὖν  
πόλεως οἶδε τε γενναίως δικαιούντες μὴ  
ἀφαιρεθῆναι αὐτὴν μαχόμενοι  
ἔτελεύτησαν, καὶ τῶν λειπομένων πάντα  
τινὰ εἰκὸς ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτῆς κάμνειν.

και παντού ιδρύσαμε αιώνια μνημεία και για τις  
συμφορές και για τις νίκες μας. Για μια τέτοια λοιπόν  
πόλη αυτοί εδώ, αφού πολέμησαν γενναία, βρήκαν το  
θάνατο πιστεύοντας πως ήταν καθήκον τους να μη  
χαθεί αυτή, και είναι φυσικό ο καθένας απ' αυτούς που  
μένουν στη ζωή να μοχθεί με προθυμία, για χάρη της.

42. Γι αυτό ακριβώς και ανέπτυξα σε μάκρος τα σχετικά με την πόλη, γιατί θέλησα να κάνω κατανοητό ότι δεν αγωνιζόμαστε για πράγματα ίσης σημασίας εμείς και κείνοι που τίποτα δεν έχουν όμοιο με τις αξίες που ξεχωρίζουν την Αθήνα απ' όλες τις άλλες πόλεις, και γιατί συγχρόνως ήθελα να παρουσιάσω με πραγματικά στοιχεία το εγκώμιο αυτών για τους οποίους τώρα μιλάω. και το μεγαλύτερο μέρος αυτού (του εγκωμίου) έχει ειπωθεί. γιατί, αυτά με τα οποία εξύμνησα την πόλη, τη στόλισαν τα ανδραγαθήματα αυτών εδώ και των ομοίων τους. και για πολύ λίγους από τους Έλληνες, όπως ακριβώς εδώ τώρα γι αυτούς, θα μπορούσε να παρουσιαστεί ο έπαινος ισοβαρής με τα έργα τους. Πιστεύω ακράδαντα ότι ένας θάνατος, όπως αυτών τώρα, φανερώνει την αξία ενός ανθρώπου, είτε είναι το πρώτο φανέρωμα ή η τελική επισφράγιση της. Και στην περίπτωση όσων από κάθε άλλη άποψη είναι κακοί, είναι δίκαιο να κρίνεται σπουδαιότερη από ό,τιδήποτε άλλο η ανδρεία που θα επιδείξουν, πολεμώντας για την πατρίδα. γιατί ξεπλένοντας το ηθικό παράπτωμα με την ανδραγαθία, ωφέλησαν την κοινή υπόθεση περισσότερο απ' όσο την έβλαψαν με τα προσωπικά τους παραπτώματα. Απ' αυτούς εδώ κανένας, ούτε πλούσιος προτίμησε την απόλαυση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και έδειξε δειλία, ούτε φτωχός με την ελπίδα που τρέφει για τη φτώχεια του, ότι δηλ. μπορεί και αυτή τη φορά να γλιτώσει απ' αυτήν και να πλουτίσει, προσπάθησε να δώσει αναβολή στον κίνδυνο. Θεώρησαν επίσης ότι το να εκδικηθούν τους εχθρούς, είναι πιο ποθητό απ' αυτά και συγχρόνως πίστεψαν ότι αυτός είναι ο πιο λαμπρός κίνδυνος, και αποφάσισαν αντιμετωπίζοντας τον αυτούς να εκδικηθούν και να κρατήσουν για κείνα τον πόθο στην καρδιά τους, αφού εμπιστεύθηκαν στην ελπίδα την αβέβαιη προοπτική της μάχης, και μέσα στη μάχη σχετικά μ' αυτά που είχαν μπροστά στα μάτια τους, θεωρούσαν υποχρέωση τους να στηριχτούν στον εαυτό τους και την ώρα της μάχης προτίμησαν να αμυνθούν και να πάθουν κάτι, παρά να σωθούν υποχωρώντας. και έτσι απέφυγαν τη ντροπή να τους λένε δειλούς και ανέλαβαν τον αγώνα δίνοντας τη ζωή τους. και στην ελάχιστη κρίσιμη στιγμή καθώς κρινόταν από την τύχη η ζωή τους, απαλλάχτηκαν από την κατηγορία ότι νιώθουν φόβο περισσότερο, παρά από τον φόβο (ή τους βρήκε ο θάνατος την ώρα που φούντωνε μέσα τους ο ενθουσιασμός (για την αναμενόμενη νίκη) πιο πολύ, παρά ο φόβος (για μια ενδεχόμενη ήττα).).